

Интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу адабият сабагынын натыйжалуулугун арттыруу

Бала адабиятка жакын болсо, анда ал адабият аркылуу рухий азык алат, жан дүйнөсү бай болот, ой жүгүртүүсү кеңеет, сөз байлыгы, дүйнө таанымы, эстетикалык табити өсөт, адеп-ахлак тарбиясына ээ болот, турмуштун түрдүү сабактарын алат, аларды өз турмушунда практика жүзүндө колдонуу мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болот.

Адабият сабагын көркөм текстсиз элестетүү таптакыр мүмкүн эмес. Мейли текст кара сөз түрүндөгү, же ыр түрүндөгү чыгарма болсун, ал көркөм сөз каражаттардын негизинде баяндоо, сүрөттөө, ой толгоо сыяктуу кептин түрлөрүнүн жардамы аркылуу жаралып, баланын жан дүйнөсүн ойготор, рухий байлыгын, сөз каражаттарын, ой жүгүртүүсүн өстүрөр касиеттерге ээ көркөм чыгарма болуп эсептелинет.

Сабакта баланын көркөм чыгармага кызыгып, аны окуп чыгып, мазмунун түшүнүүсү, талдап, баа берүүсү, ой жүгүртүп, элестетип, салыштыра билүүсү негизги иш-аракеттерден болуп саналат. Ал эми адабият сабагын өтүүдө салттуу методдор менен катар интерактивдүү методдорду колдонуп өтүү аркылуу сабактын натыйжалуулугун арттырууга мүмкүн экендигин практика көрсөтүүдө. Мына ушул багытта өтүлгөн сабактын иштелмесин сунуштап, практик мугалимдер менен ой бөлүшкүм келди.

Сабактын темасы: Ж.Турусбековдун «Ажал ордуна» драмасынын темасы жана идеясын

Сабактын максаты:

- 1) **Билим берүүчүлүк жагы:** Автордун чыгармада берейин деген ой-максатын интерактивдүү методдор аркылуу урунттуу окуялар, көркөм образдар менен окуучуларга ачып берүү.
- 2) **Тарбиялык жагы:** Мекенди жан-дили менен сүйүүгө, көз карегиндей коргоого, Кыргыз мамлекеттүүлүгүн чындоого, кайраттуулукка, эрктүүлүккө, баатырдыкка шыктандыруу, ынтымактуулукка, достукка бекем болууга тарбиялоо.
- 3) **Өнүктүрүүчүлүк жагы:** Өз алдынча ой жүгүртүп, өз көз карашын эркин, көркөм сөз каражаттары менен ынанымдуу, далилдүү сүйлөй алуусуна жеткирүү.

Сабактын жабдылышы: Автордун портрети, китептери, чыгарманын оригиналы, иллюстрациялар, макет, схемалар, магнитофон, Кыргыз адабиятынын түшүндүрмө сөздүгү.

Сабакта колдонулуучу интерактивдүү методдор:

- «Кайчылаш дискуссия»
- «Түгөйлөшүп иштөө»
- «Кичи группалар менен иштөө»
- «5 мүнөттүк эссе»

Сабактын жүрүшү:

Уюштуруу (Класста жагымдуу жагдай түзүү)

- Саламдашуу
- «Жагымдуу кат» жазуу (Мында окуучулар бири-бирине бир-эки сүйлөмдөн турган жылуу сөздөрдү жазышат)

Өтүлгөн тема боюнча суроо-жооп: Ж.Турусбековдун «Ажал ордуна» драмасынын мазмуну.

Үй тапшырмасын суроодо бир нече ыкма колдонулат. Кыска убакыттын аралыгында бир канча окуучунун билимин текшерүү үчүн пайдаланган бул ыкмалар эффективдүү болот.

- а) «Түгөйлөшкөн суроо-жооп»
- б) «Макет боюнча сүйлөтүү»
- в) «Схема боюнча сүйлөө»

Кыскача түшүндүрмө:

1. **«Түгөйлөшкөн суроо-жооп».** Мында 3-4 түгөй класстан сыртка чыгып, ошол предметти жакшы окуган, мугалимдин ишенимине кирген, адилет окуучу өз түгөйүнөн өтүлгөн теманы сурап, класска киргенде мугалимге билдирет. Мугалим суралган окуучуларга 1-2 суроо менен кайрылып, текшерсе да болот.
2. **«Схема боюнча сүйлөө».** Мында окуучу доскага чыгарманын негизги окуяларынын негизинде схема түзүп, ошол боюнча сүйлөп берет.
3. **«Макет боюнча сүйлөө».** Чыгарманын айрым эпизодун (эгер чакан чыгарма болсо, толук бойдон) элестетип, макет түзүп, ошол боюнча сүйлөп берет.

Жаңы теманы түшүндүрүү:

Негизги терминдер:

Драма – сахнага коюуга ылайыкталып жазылган чыгарма. (грекче – аракет).

Идея – (грекче – ой-пикир) – көркөм чыгармада берейин деген ой-максат, ал образдар системасынын бирдигинде берилет.

Окуучулардын сынчыл ойломун өстүрүү максатында жаңы теманы түшүндүрүү мезгилин 3 фазага бөлүп өтөбүз.

1. ЧАКЫРУУ ФАЗАСЫ

Окуучулардын сынчыл ойлонууга түрткү берүүчү суроолор доскага жазылат. Бул учурда «Түгөйлөшүп иштөө», «Кичи топтордо иштөө» ыкмалары колдонулат. Мында 2 окуучу бири-бирине өз оюн айтып

талкуулашат. Андан соң кичи топторго өз пикирлерин ортого салышат. Натыйжада, бир да окуучу жооп берүүдө четте калбайт.

Бул сабак мугалим менен окуучунун, окуучу менен окуучунун өз ара кызматташуу сабагы болот.

Суроолор:

1. Эмне үчүн Бектур карыя, Искендер баш болгон журт падышанын өкүмүнө баш ийбей, көтөрүлүшкө чыгышты?
2. Ушул жолго барышканы туура болдубу?

Суроолорго драмадагы сүрөттөлгөн окуялардын мисалында жооптор айтылат. Алынган жооптордун негизинде, чыгарманын башкы идеялары келип чыга баштайт.

Демек, **ТҮШҮНҮҮ ФАЗАСЫНА** кезек жетти.

Ар бир идея улам доскага жазыла берет.

Драмадагы башкы идеялар:

1. Эркиндикти, адилеттик сүйүү жана ал үчүн күрөшүү.
2. Мекенди, элди сүйүү жана коргоо.
3. Махабатты ыйык тутуу идеясы.
4. Достук жана тилектештик идеясы.
5. Ажал ордуна өмүрдүн келиши, өмүр улоо идеясы.

Жалпы журт Бектур, Искендер, Кабылдардын башчылыгында элдик көтөрүлүштүн планын түзүшүп, чечкиндүү түрдө «бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарышып» бирдиктүү болушуп, жергиликтүү манаптардын акылына көнбөй, ак падышанын буйругуна каршы чыгып, өз эркиндиктери үчүн, адилеттик үчүн күрөшкө чыгышты.

*** Оригиналдан үзүндү окулат (7-бет).**

Искендер:

Кедей шордуу, кайда барып батасың,
Жөндүү турмуш даамын качан татасың?
Бай сүйлөсө, бүжүрөбөй эркинче,
Бойду жазып, качан эркин басасың?
Жалдыратып оокат кылган жерди алды,
Жерди албады, казып жаткан кенди алды?
Эртеңки өмүр кайгы болуп жүктөлүп,
Кедей, сага какыраган бел калды.

Бектур:

Күндө келип старчындар камады,
Жалаа кылды, шумдуктарды жамады.
Алым, чыгым, буйрук бар деп жогортон,
Кедей мени туш-туш жактан талады.

Жалпы эл:

Үйүндөгү кары-картаң самтырап,

Турмушундун жөнү кеткен алдырап.
Үстүндө бир үйрүп салар кийми жок,
«Атакелеп» балаң турат жалдырап.
Кедей сага ушул турмуш караңгы,
Сабырың суз, санга бөлдүң санаанды.
Күндөн-күнгө бата берип жокчулук,
Ырбаттың сен жүрөктөгү жаранды.

Кедей жашы жашы качан акпай токтолот,
Кедей жогу качан эми жоктолот.
Көкүрөктө калың кайгы чер болуп,
Шордуу журт ай, качан эми козголот?

Демек, эл өз жерине ээ болууну, элди кош эзүүдөн, көз карандылыктан коргоп, эркиндикти, адилеттикти самады. Натыйжада, падышачылыктын күчтүү куралданган жазалоочу отряддары менен кандуу кармашка бел байлашты. Ошентип, драмадагы башкы биринчи идея келип чыкты. (доскага жазылат)

*** Ушул эпизоддор боюнча тартылган окуучулардын сүрөттөрү көрсөтүлөт.**

*** Магнитафондон «Кыргыз көчү күүсү» уктурулат.**

*** «Кыргыз көчү» күүсүнүн тарыхы баяндалат.**

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде» – дегендей, эр-азаматтар эл-журтун коргоо камында болушту. Бирок күчтүү куралданган падыша аскерлерине туруштук бере албай, элдин өмүрүн сактап калуу үчүн Кытай чегине өтүп кетүүгө аракет кылышат.

*** Оригиналдан үзүндү окулат (12-бет).**

Бектур:

Ай канкорлор, кан чеңгелин салды бейм,
Калың кыргыз канга батып калды бейм.
Дурдугушуп, кайра качты биздин кол,
Калдайган журт чоң мертинип калды бейм.

Качып келген калың кыргыз журтуна,
Бир жараткан өзү медет этсе экен.
Учурабай катын-бала кыргынга,
Алдыңкы көч ашууну ашып кетсе экен...

Убап-чубап жөнөгөн көчтө алапайын таппай калган журт көз карегиндей болгон Ысык-Көлүн, жайкалган берекелүү Ала-Тоосун кыя албай, көз жаштарын көл кылып кандуу кармашта сапар тарткан эл кызыл-кыргынга учурашат.

«Азууларын аркайтып,
Ат өлүгү тоо болду.
Муруттарын сербейтип,

Эр өлүгү тоо болду», – деп, «Манас» эпосунун чоң казатында айтылгандай, кызыл-кыргын, кан майданга, өмүр менен өлүмдүн ортосунда туруп, эл дале мекендин айдынынан күдөр үзө албай, көкүрөк толо муң-арман, муң-зарын айтып, аргасыз мекенден алысташат (Оригиналда 15-бет).

Мекенге, элге болгон сүйүү, кыя албастык, бири-биринен ажырагыс бул бүтүндүктү коргоп калуу идеясы да келип чыкты. Ал эми бул Мекенди сүйүү, элди сүйүү, аларды көздүн карегиндей сактоо идеясы драмада баштан-аяк кызыл сызык менен берилип келгендиги айдан-ачык эмеспи. Мисалы, Кытай жеринде мусапырчылык турмушту башынан кечирген эл ата-энедей болгон киндик кан төгүп өскөн жерин Мекенин сагынып, көлгө кайрылууну, туулган жерге кетүүнү эңсешет.

– Окуучуларга «Туулган жерди сагынуу» деген темада чакан эссе жазуу тапшырманын бири болгон. Алардын бир-экөөн окуп, пикир айтабыз.

– Эпизоддук сүрөттөр көрсөтүлөт.

Драмада Искендер менен Зулайканын образына тиешелүү дагы бир бийик идея берилген. Ал таза сүйүүнү жогору баалоо идеясы болуп эсептелет. Турмуштун оор кысымынан чейрек унга сатылган Зулайканы Искендер эч качан унутпайт. Учей Фунун торунан куткарып алыш үчүн ал бардык күчүн, мүмкүнчүлүгүн жумшайт. Зулайка да Учей-Фудан, анын аялынан ар кандай кордуктарды көрсө да, баарына чыдап, тагдыр сынап жаткан кыйын минуталарда Искендерге кайрат берип:

«Муз ашуулар ашсак да,
Чыдаймын, кыйын дебесмин.
Жаныңда бирге боломун,

Өлүмгө башты тосомун», – деп арка жөлөк болор сөз айтып, акыры Искендердин жардамы менен тилегине жетип, сүйгөнүнө баш кошот. (Идея доскага жазылат.)

Таптык сезими ойгонгон, эзүүчүлүктүн маңызына алда небак түшүнгөн, турмуштук тажрыйбасы мол орус адамы Григорий жана кытайдын карапайым эмгекчилеринин өкүлү Литун-Чандын образдары аркылуу достук жана тилектештик идеясы ачылат. Григорий өз эркиндиги үчүн күрөшкөн кыргыз элине ок атуудан баш тартат. Ал эми Литун-Чан кишенделип турган турган Искендерге жардам берүүгө аракет кылат. Демек, достукка бекем, тилектеш, санаалаш адамдар жакшылыкта да, жамандыкта да бир-бирин колдошот, коргошот.

– Эпизоддук сүрөттөр көрсөтүлөт.

*** Ж.Турусбеков драмага эмне үчүн «Ажал ордуна» деген ат койгон? Силер кандай ойлойсуңар?**

(Окуучулардын жообун угабыз)

Не адилетсиздиктерди, азап-тозокту, кызыл-кыргынды, мусапырчылыкты башынан кечирген кыргыз калкы өз тукумун асырап калды, ажал ордуна өмүр келди. Бул танды Улуу Октябрь революциясынын жеңиши алып келгени тарыхый чындык эмеспи. Демек, Ажал ордуна өмүр берилди, өмүр уланды деген идея пайда болду.

Бышыктоо: Демек, чыгармада, негизинен, 5 башкы идеялар камтылыптыр.

Жаңы өтүлгөн тема боюнча беш мүнөттүк бышыктоо.

1. Бул идеялар кайсы өзөктүү окуяларда ачык-айкын көрүндү?

(Элдик көтөрүлүштүн планын талкуулоо, падышачылыктын жазалоочу отряддары менен болгон кармаш, Ысык-Көл менен коштошуу, элдин Кытай жеринде жергиликтүү сүткорлор менен күрөшү, туулган жерге кайтып келүүсүн баяндаган сюжеттин башкы түйүндөрүндө даана көрүнөт)

2. Кайсы каармандардын образдары аркылуу чечмеленди?

(Бектур, Искендер, Кабыл, Зулайка, Григорий, Литун-Чан сыяктуу оң сапаттарга ээ каармандардын жана Максyt, Алымбай, Мамбет, Учей-Фу өндүү терс каармандардын образдары аркылуу чечмеленди)

ОЙЛОНУУ ФАЗАСЫ

– Жаңы өтүлгөн тема боюнча 5 мүнөттүк эссени баракка жазып, мугалимге тапшырышат. Мында мугалим окуучулардан конкреттүү 2 нерсени жазып берүүсүн өтүнөт.

1. Өтүлгөн тема боюнча эмнени билдиң?
2. Жооп ала албай калган суроонду жазып бер.

Бул эссени мугалим чогултуп алып, кийинки сабакты пландаштырууга колдонот.

Үйгө тапшырма:

1. Чыгарманы оригиналдан карап чыгуу.
2. Эпизоддук сүрөт тартуу.
3. Чыгарманын идеясын анализдөө.
4. Өзүнө жаккан каарманга кластер түзүү (Үлгү көрсөтүлөт)
5. Эссе жазуу.

Мугалим окуучулардын билимин баалап, бааларга комментария берет.

Сабак «Кыргыз жери» (Т.Байзаков, А.Жайнаков) ырын ырдоо менен аяктайт.

КББАнын аспиранты С.А.Абдухамидованын «Интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу адабият сабагынын натыйжалуулугун арттыруу» аттуу темада жазган методикалык макаласына

ПИКИР

С.А.Абдухамидова «Интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу адабият сабагынын натыйжалуулугун арттыруу» аттуу темадагы методикалык макаласы автордун өзүнүн мектепте адабиятты окутуу практикасынын негизинде жазылган. Чындыгында, окуучунун рухий азык алып, жан дүйнөсү бай болуп, ой жүгүртүүсү кеңейип, сөз байлыгы, дүйнө таанымы, эстетикалык табити өсүүсүнө жана адеп-ахлак тарбиясына ээ болуусуна адабият сабагынын ролу чоң.

Окуучунун жан дүйнөсүн ойготуп, рухий байлыгын, ой жүгүртүүсүн өстүрүүдө адабият сабагы мугалим тарабынан кандай өтүлүшү керек? Кандай методдор колдонулду? Сабак кандай формада өтүлдү? Адабият сабагынын натыйжалуулугу мына ушулардан да көз каранды экендиги талашсыз.

Мына ушундай багытта интерактивдүү методдорду колдонуу аркылуу сабактын натыйжалуулугун арттыруу мүмкүн экендигин бир сабактын иштелмесинин үлгүсү аркылуу изденүүчү берүүгө аракет кылган. Ал сабактын темасы: “Ж.Турусбековдун «Ажал ордуна» драмасынын темасы жана идеясы” деп аталат. Анда сабактын үч максаты: билим берүүчүлүк, тарбия берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк максаттар коюлуп, аларды чечүү үчүн иш-аракеттердин системасы берилген. Сабакта сынчыл ойломдун стратегиялары: «Кайчылаш дискуссия», «Түгөйлөшүп иштөө», «Кичи группалар менен иштөө», «5 мүнөттүк эссе» колдонулган. Адабий терминдерге түшүндүрмө берилген. Аталган чыгарманын темасын жана идеясын мугалим тек гана өзү окуучуларга баяндап бербестен, багыттоочу суроо-тапшырмаларды берип отуруп, аларды балдардын өзүлөрү изденип таап чыгышына, чыгарманын сюжети таянуу менен чечмелеп, баа берүүгө, иллюстрациялар менен иштеп, 5 мүнөттүк эссе жазууга жетишиши сабактын жемиши деп айтууга болот.

Жалпысынан, аспирант С.Абдухамидованын аталган методикалык макаласы республикалык педагогикалык окууда талкуулоо, тажрыйба алмашуу максатында сунуштоого болот.

**Педагогика илимдеринин доктору,
профессор**

С.К.Рысбаев